

حضرت علی (ع) از نگاه اسماعیلیان بدخشان

مطلب ذیل مقاله‌ای است که از سوی رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان ارسال شده است. این مطلب قدری از جهت نثر و شیوه نگارش با نثر معمول در فارسی رایج میان ما تفاوت دارد. نامه فرهنگ تنها به ویرایش فنی متن اکتفا و از تغییر لحن و ساختار زبان آن پرهیز نموده است.

عطا خواجه میرزا جلال اف

هر کس که علی شناخت دیندار بود
از کل بلا علی نگهدار بود
در سینه هر کس که نبود مهر علی
در دوزخ هفتمین گرفتار بود

رایج‌ترین ابیاتی که در ستایش حضرت علی (ع) در بدخشان تاجیکستان سروده می‌شود رباعی فوق است و از همین یک پاره شعری هم پیدا است که اسماعیلیان این کشور به این چهره بزرگ تاریخ و یکی از سرآمدان دین مبین اسلام چقدر علاقه و محبتی قائلند. هیچ مراسمی نیست که به ذکر نام آن حضرت برگزار نشود، چه مراسم دلخوشی چه مراسم ماتم.

در اساتیر بدخشانیان آمده که حضرت علی (ع) خود به این دیار با لشکرش رسیده، آن را مسلمان آباد کرده است. در ناحیه اشکاشم بدخشان کهن دژی است با نام «قهقهه». روایت می‌کنند که پادشاه این کشور کافر بوده و در قلعه مزبور اقامت اختیار کرده بود. حضرت علی (ع) با او جنگ می‌کند اما کار بر لشکرش دشوار می‌گردد. نهایت خود قهقهه را به میدان می‌خواند. سه روز پیوسته تلاش می‌کنند و در روز سوم حضرت علی (ع) بر آن کافر پیروز می‌گردند و از همان دوره مردم بدخشان اسلام را قبول می‌کنند.

علی (ع) معشوقه عرفانی و آسمانی شاعران بدخشانی است. بزرگ‌ترین سخنوران پامیری چون شاه ضیاء وصوفی مبارک قدم و خانی به خاطر زیارت قدمگاه حضرت علی و امامان وارث وی سال‌های زیادی ترک وطن خود کرده به ممالک عربی سفر کرده‌اند و در وصف او ابیات زیادی هم سروده‌اند. آنهایی که امکان سفر کردن نداشتند چون اسکندر دروازی خود را بسدبخت می‌شماریده‌اند و عمری درد حجران و جدایی می‌کشیده‌اند. چنانکه اسکندر دروازی در یک شعرش می‌گوید:

یارب برسان به حضرت صاحب را
فرزند علی ابن ابوطالب را
کز دوری تو همیشه فریاد زخم
مانند سگی که گم کند صاحب را

راجع به ستایش علی در آثار شعری بدخشانی گذشته چندین جلد کتب نوشتن ممکن است. این کار پژوهش و وقت و فرصت را می‌خواهد.

در انجام سخن می‌خواهم راجع به علاقه‌مندی جامعه امروزی بدخشان به حضرت علی (ع) چند حرفی بیان نمایم. تصور تا دوره شوراهای دوران کمونیستی مردم درباره چهره‌های برجسته دینی اساطیری و افسانه‌ای بود. در مورد حضرت علی (ع) نیز همین گونه تصورات وجود داشت.

در حال حاضر در بدخشان نیز ادبیات دینی و فلسفه ایدئولوژیستی به‌طور وسیع پهن گردیده است. از این لحاظ جریان درک علمی دین به تدریج گسترش می‌یابد. مردم با تحقیقات علمای مختلف دنیا آشنا گشته‌اند. این است که درک سیما و نقش حضرت علی (ع) در شعور مردم دچار تغییرات گشت. در مدارس بدخشان (در مناطق اسماعیلی نشین) درس دین‌شناسی جاری گردیده است، دوستان جوانان فرهنگ دینی بار نخست کتاب نهج‌البلاغه حضرت علی (ع) را به دست گرفتند و امکان پیدا کردند که با عقاید و فلسفه این چهره برجسته اسلام مستقیماً آشنا گردند. بخصوص جوانان اعم از درجه اطلاع و دانش به فلسفه و تعلیمات حضرت علی (ع) علاقه بیشتری دارند. به عقیده بنده یگانه وسیله‌ای که امروز جوانان بدخشان را از هرگونه کردار و رفتار زشت بازداشته و می‌تواند، دین است و در این بین کارنامه زندگی و جهد حضرت علی (ع) برای جوانان درس عبرت شده می‌تواند.

چنین بود برداشت بنده راجع به نقش حضرت علی (ع) در فرهنگ مردم اسماعیلی بدخشان به حیث یک نفر زاده این دیار. باید تذکر بدهم که آنچه در این جا نوشته شد تنها مشاهده سطحی بوده در اصل شاید پس از تحقیقات علمی پژوهشگر را به خلاصه دیگری آورد.

